

شرکت در شرف تأسیس

در موادی از قانون جدید شرکت‌های سهامی به «شرکت در شرف تأسیس» اشاره شده است گرچه در قانون سابق چنین نامگذاری نشده بود ولی بطور معمول در صورت جلسات مؤسسين شرکتها بآن اشاره می‌شد این سؤال مطرح است که عبارت «شرکت در شرف تأسیس» از نظر حقوقی متضمن چه معنا و منظوری است آیا می‌توان برای شرکت در شرف تأسیس موقعیت و وضعیتی جدا از اشخاص و مؤسسين قائل شد و بعبارتی دیگر آنرا شخصیتی بمثابة شخصیت حقوقی دانست، یا خیر.

می‌دانیم تأسیس شرکت معمولاً پس از انجام تشریفات میسر است این تشریفات از زمان تصمیم مؤسسين یا مؤسس^۱ به تأسیس شرکت آغاز می‌شود و با ثبت شرکت در دفاتر ثبت شرکتها پایان می‌یابد و بعبارتی دیگر شرکت تأسیس می‌شود و باید گفت از این تاریخ است که شخصیت حقوقی بوجود می‌آید - البته پیش از ثبت شرکت هر عملی بنام «شرکت در شرف تأسیس» انجام می‌شود. معنی شرکت در شرف تأسیس همانطور که متبادر بذهن است اشاره به شرکتی است که در آینده تشکیل خواهد شد و این معنا هرگز بتبع شخصیت خاصی که در این فرض باید آنرا شخصیت حقوقی بنامیم نیست زیرا همانطور که بعداً هم توضیح می‌دهم لازمه شخصیت حقوقی، داشتن شرایط لازم در اعمال حقوق و انجام تکالیف است یعنی سواى آنچه طبعاً مختص انسان است، مانند شخصی طبیعی دارای حقوق و اختیارات است، می‌تواند طرف تعهد قرارگیرد یا تعهد یا الزامی‌گردن نهد، در حالیکه شرکت در شرف تأسیس دارای چنین موقعی نیست و بخلاف شخصیت حقوقی شرکت که وجود آن از مؤسسين و سهامداران مستقل و جداست، تا آنجا که گاهی شرکت تصمیماتی در جهت مخالف مصالح برخی سهامداران

(۱) در شرکت‌های سهامی عام بنظر می‌رسد چنانچه یکنفر مؤسس باشد بلحاظ اینکه در مقام پذیره‌نویسی کسانی بشرکت راه می‌یابند در این صورت وقتی نصاب مذکور در ماده ۳ این قانون و آنچه مورد این نصاب بعداً خواهیم تأمین کند، اشکالی پیش نمی‌آید.

و مؤسسين اتخاذ می‌کند، شرکت در شرف تأسیس صرفاً يك نامگزاری ساده است و مبین وضع و زمانی است که مؤسسين و پدیدآورندگان شرکت دست‌اندرکار تهیه و تکمیل کارها و تشریفات لازم هستند^۲.

در ماده ۲۲ قانون جدید شرکتهای سهامی تصریح شده است «استفاده از وجوه تأدیه شده بنام شرکتهای سهامی در شرف تأسیس ممکن نیست مگر پس از به‌ثبت رسیدن شرکت و یا در مورد مذکور در ماده ۱۹.» زیرا وجوهی که مؤسسين و پذیره‌نویسان پرداخته‌اند صورت ودیعه و سپرده‌ای دارد که اگر امکانات پیش‌بینی شده فراهم گردد تبدیل به سرمایه شرکت مورد نظر خواهد شد و الا به تودیع‌کنندگان مسترد خواهد گردید، در ماده ۱۹ این قانون نیز ذکر شده است «در صورتیکه شرکت تا شش ماه از تاریخ تسلیم اظهارنامه مذکور در ماده ۶ این قانون به‌ثبت نرسیده باشد بدرخواست هر يك از مؤسسين یا پذیره‌نویسان، مرجع ثبت شرکتهای که اظهارنامه بآن تسلیم شده است گواهی‌نامه حاکی از عدم ثبت شرکت صادر و بیانکی که تعهد سهام و تأدیه وجوه در آن بعمل آمده است ارسال می‌دارد تا مؤسسين و پذیره‌نویسان بیانک مراجعه و تعهدنامه و وجوه پرداختی خود را مسترد دارند.» بنابراین در صورت عدم تأسیس شرکت، پرداخت‌کنندگان در شرکتهای سهامی عام تحت ضابطه ماده ۱۹ و در شرکتهای سهامی خاص بدون نیاز به این تشریفات می‌توانند. بیانک مراجعه و وجوه پرداختی را پس بگیرند و بدیهی است این وجوه همچنان تحت سلطه و حیطة مالکیت صاحبان آنها باقی بوده است البته مقرر شده است که برای انجام مقصود یعنی تأسیس شرکت تا شش ماه در شرکتهای سهامی عام این وجوه قابل استرداد نیست و از طرف دیگر اشخاص بیش از این مدت الزامی به حفظ و نگهداشتن وجوه خود در بانک در انتظار تأسیس شرکت نخواهند داشت. ناگفته نماند که محدودیت مذکور در ماده ۱۹، بمنظور جلوگیری از تضییع احتمالی حقوق پذیره‌نویسان و احتمالاً وسیله‌ای برای مقابله باتلون و تغییر عقیده‌های آنی برخی از مؤسسان یا پذیره‌نویسان است که تحت هر انگیزه‌ای در صدد استرداد وجوه تودیمی خود برآیند و کار تشکیل شرکت و تأسیس آن را هرآن مواجه با اشکال‌کنند اما چنانچه در خلال این مدت و پیش از حلول شش‌ماه مهلت، کلیه مؤسسان و پذیره‌نویسان متفقاً انصراف خود را از تأسیس شرکت اعلام نمایند صدور گواهی عدم ثبت از ناحیه ثبت شرکتهای بمنظور استرداد وجوه به صاحبان آن بلااشکال است^۳.

۲) مقنن در قانون جدید شرکتهای سهامی عبارت «شرکت در شرف تأسیس» را منحصرأ در خصوص شرکتهای سهامی عام بکار برده است (ماده ۶).

۳) همانطور که در متن اشاره شد در مورد شرکتهای سهامی خاص هر زمان مؤسسين می‌توانند به بانک مراجعه و با اعلام اینکه شرکت تشکیل نشده است وجه سپرده شده را پس بگیرند و تشریفات خاصی هم از آن قبیل که در مورد شرکتهای سهامی عام مقرر است در اینجا ضرورت ندارد و برای بعضی که با توجه به ماده ۲۲ این قانون در خصوص برگشت وجوه شرکت ←

مؤسسين در بادی امر توافق می‌کنند که شرکتی با مختصات معینی تشکیل دهند سپس مبادرت بانجام تشریفات آن می‌کنند، این تشریفات باید مطابق آنچه در مقررات قانون شرکتهای سهامی آمده است بعمل آید. این روابط حقوقی ایشان با یکدیگر ارتباطی با روابط جمعی ایشان با اشخاص ثالث ندارد در واقع وضع حقوقی جمعی ایشان با اشخاص ثالث را ماده ۲۳ قانون جدید شرکتهای سهامی تعیین کرده است مؤسسين شرکت نسبت بکلیه اعمال و اقداماتی که بمنظور تأسیس و به ثبت رسانیدن شرکت انجام می‌دهند مسئولیت تضامنی دارند.» یعنی مؤسسين در مورد کلیه تصمیمات و اقداماتی که برای تأسیس و به ثبت رسانیدن شرکت انجام داده‌اند اعم از اینکه شرکت به ثبت رسیده باشد یا خیر، چه در زمان پیش از ثبت و چه بعد از اینکه شرکت به ثبت برسد در مورد اقدامات و تصمیمات پیش از تأسیس شرکت در مقابل اشخاص ثالث مسئولیت تضامنی دارند، فی‌المثل یکی از مؤسسين ملکی را بعنوان آورده غیر نقدی خود معرفی کرده است در حالیکه ملک وجود خارجی ندارد یا در تقویم آن رعایت تشریفات لازم نشده و یا تقلباتی در انجام آن روی داده است صرف نظر از جنبه جزائی قضیه، کلیه مؤسسين اعم از اینکه عالم یا جاهل به این امر باشند متضامناً مسئولیت جبران خسارات متضرر احتمالی را برعهده دارند. اما باید دید متضرر در اینجا چه کسی است بعبارت دیگر این مسئولیت تضامنی مؤسسين نسبت بکلیه اعمال و اقداماتی که بمنظور تأسیس و به ثبت رسانیدن شرکت انجام می‌دهند در مقابل کدام شخص است، بنظر می‌رسد باید قائل به تفکیک شد.

الف - وقتی که اقدامات و عملیات مؤسسين به ثبت و تأسیس شرکت منتهی نشود.

ب - وقتی که شرکت تأسیس شود.

الف - موقعی که شرکت تأسیس نشود، در شرکتهای سهامی عام این مسئولیت مؤسسين در قبال پذیره نویسان است و در شرکتهای سهامی خاص با عنایت بماده ۴ قانون شرکتهای سهامی حاکی از اینکه مؤسسين شرکت کسانی هستند که کلیه سرمایه شرکت را تأمین کرده‌اند بطور معمول متضرری متصور نیست.

ب - وقتی که شرکت سهامی تأسیس شود دو صورت پیدا می‌کند، موقعی که پذیره نویس (در شرکت سهامی عام) شخصاً متضرر شده باشد مثلاً در جریان فروش سهام شخصی پذیره نویسی کرده و تشریفات لازم را برای خرید سهم انجام داده

سهامی خاص دچار تردید شوند ناگزیر از این توضیح می‌باشد که صدر ماده ۲۲ ظهور در این معنا دارد که پیش از تأسیس شرکت نمی‌توان من حیث و بعنوان شرکت از وجوه سپرده شده استفاده کرد، ضمناً باید اضافه کرد که اساساً ماده ۲۲ مربوط بشرکتهای سهامی عام است زیرا در صدر ماده اشاره به «شرکتهای سهامی در شرف تأسیس» کرده است و میدانیم قانون مذکور عبارت شرکت در شرف تأسیس را فقط در خصوص شرکتهای سهامی عام استعمال کرده است (ماده ۶) و همچنین ملاحظه می‌شود که در ذیل ماده ۲۲ نیز اشاره بماده ۱۹ کرده است که احکامی در خصوص وجوه سپرده شده بنام شرکتهای سهامی عام دارد.

است اما مؤسسین تمام یا قسمتی از سهام مورد خریداری او را بدیگری واگذار کرده‌اند یا بهرطریق دیگر موجبات تضییع تمام یا قسمتی از حقوق او را در سهام مورد تعهد او فراهم ساخته باشند در این صورت پذیره‌نویس در هر حال می‌تواند برای جبران خسارت خود به مؤسسین متفقاً یا منفرداً طبق ضوابط تضامن مراجعه کند اما مواردی است که عملیات و اقدامات مؤسسین پیش از تأسیس شرکت متضمن ضررهائی است برای شرکت و آتیه شرکت، گرچه در این احوال شرکاء و سهامداران شرکت مآلاً متضرر می‌شوند ولی این شرکت است که مستقیماً متضرر شده و در واقع ذمه مؤسسین متضامناً در قبال شرکت مشغول خواهد بود و بدیهی است مسئولان تضامن پس از رفع ضرر از متضرر خود می‌توانند به شخصی که این ضرر ناشی از فعل او است رجوع کنند.

از مطلب شاید کمی دور شدیم گرچه توضیحات گذشته همگی این معنا را تأیید کرد که در زمان پیش از تأسیس و ثبت شرکت آنچه را که بنام «شرکت در شرف تأسیس» می‌خوانیم بعنوان شخصیت حقوقی خاصی منظور نیست و شخصیت فرضی که قانون بعنوان شخصیت حقوقی می‌نامد از زمان ثبت و تأسیس شرکت ولادت می‌یابد. ماده ۵ قانون ۲۴ ژوئیه ۱۹۶۶ فرانسه براین معنا توجه دارد که شرکت‌های تجارتي از تاریخی که در دفتر شرکتها به ثبت می‌رسد دارای شخصیت حقوقی می‌شوند.

«Les Sociétés Commerciales jouissent de la Personnalité morale à dater de leur immatriculation au registre du Commerce...»

در قانون ما همانطور که گفتیم برای «شرکت در شرف تأسیس» شخصیتی متصور نیست و مقنن از آوردن حکمی بصراحت ماده ۵ قانون فرانسه شاید بلحاظ بدهات امر احتراز جسته است. این بحث راجع به شرکت در شرف تأسیس از آنجا آمد که برخی نویسندگان حقوق تجارت به نوعی شخصیت حقوقی برای شرکت در شرف تأسیس از آنجا آمد که برخی نویسندگان حقوق تجارت به نوعی شخصیت حقوقی برای شرکت در شرف تأسیس اشاره کرده‌اند و حتی حالت جنینی برای آن قائل شده‌اند ولی توضیح دادیم که چنین شخصیت حقوقی وجود ندارد چون بمثابه شخصیت حقوقی دارای امکان و اختیارات حقوقی نیست و کسانی که دست‌اندرکار تأسیس شرکت هستند خود و بالخصوصه مسئولند. اما چه وقت شرکت شخصیت حقوقی پیدا می‌کند، بنظر ما از تاریخ ثبت در دفتر ثبت شرکتها و از آن تاریخ است که شرکت در واقع تأسیس و تشکیل یافته تلقی می‌شود. در مقررات مربوط به شرکت‌های تجارتي ایالت نیویورک نیز توجه باین معنا شده است که حیات شرکت از زمان ثبت و ضبط تصدیق آغاز می‌شود^۴ ماده ۵۸۳ قانون تجارت تصریح دارد که «کلیه شرکت‌های تجارتي مذکور در این قانون شخصیت حقوقی دارند» و سپس ماده ۵۸۴ این قانون چنین می‌گوید

4) Upon The filing of Certificate of incorporation by the departement of State the Corporate existence shall begin...» P. 74 110. 403 Business Corporation Law. Section 1 to 800.

«تشکیلات و مؤسساتی که برای مقاصد غیر تجارتي تأسيس شده یا بشوند از تاريخ ثبت در دفتر ثبت مخصوصی که وزارت عدلیه معین خواهد کرد شخصیت حقوقی پیدا می‌کنند.» تصریح زمان ایجاد شخصیت حقوقی در مورد تشکیلات و مؤسسات غیر تجارتي در ماده ۵۸۴، بطلت این تعبیر را برای برخی نویسندگان و شارحین این قانون بوجود آورده است که در مورد شرکتهای تجارتي ولادت شخصیت حقوقی قبل از ثبت شرکت است زیرا ماده ۵۸۳ به ایجاد شخصیت حقوقی بلحاظ ثبت شرکت تصریح نکرده است بعبارتي دیگر اطلاق ماده ۵۸۳ و قید مذکور در ماده ۵۸۴ در مجموع این استنباط را پدید آورد است که مقنن شخصیت حقوقی شرکتهای تجارتي را مقید به ثبت شرکت نمی‌داند و ثبت شرکت صرفاً اعلام وجود شرکت و شخصیت حقوقی آنست این استنباط همانطور که گفته شد درست نیست، میدانیم قانون است که شخصیت حقوقی را ایجاد می‌کند تا بتواند مقاصد و اقدامات جمعی را بعنوان شخصی واحد و مستقل تحت تکلیف و احکام خود در آورد و در حالیکه جامعه را از مزایای تجمع افکار و سرمایه‌ها برخوردار می‌سازد این واحد را زیر ضوابط معینی قرار دهد که بتواند مسیری مجزا از مسیری که هر یک از جمع سهامداران و شرکاء دارند داشته باشد و ذوی‌الحقوق تکلیف خود را در قبال این واحد مستقل دقیقاً بدانند تا آنجا که حسب ماده ۵۸۸ می‌گوید «شخصیت حقوقی می‌تواند دارای کلیه حقوق و تکالیفی شود که قانون برای افراد قائل است مگر حقوق و وظایفی که بالطبع فقط انسان ممکن است دارای آن باشد مانند حقوق و وظایف ابوت، بنوت و امثال ذلك» بنابراین شخصیت حقوقی يك فرض، يك تأسيس و يك ابداع قانون‌گزار است و تصریح ماده ۵۸۳ «شخصیت حقوقی» شرکتهای تجارتي محمول براینست که شرکت تجارتي طبق مقرراتی که در این قانون است تشکیل و ثبت شده باشد و در واقع اگر در ماده‌ای نظیر ذیل ماده ۱۷ قانون جدید شرکتهای سهامی پس از انجام کار مجمع عمومی شرکت را تشکیل شده محسوب می‌دارد ظهور در این معنا دارد که کارهای مربوط به ایجاد شرکت خاتمه یافته و قرارداد می‌تواند ثبت شود. همچنان که در ماده ۱۹ این قانون می‌بینیم که چنانچه این اقدامات در مهلت معینی منتهی به ثبت و تأسيس شرکت نشود مؤسسين و تودیع کنندگان می‌توانند وجوه خود را مسترد دارند معنی آن اینست که حتی پس از تشکیل بمعنای مذکور در ماده ۱۷ هم چیزی بعنوان شخصیت حقوقی ایجاد نشده است و در واقع این شیر بی‌یال و دم واشکم را نمی‌توان واجد شخصیت حقوقی و مالا دارای حقوق و تکالیفی که در ماده ۵۸۸ قانون تجارت برای آن ملحوظ

۵) حقوق بازرگانی دکتر زنگنه چاپ دوم - صفحه ۶۴ که شرکتهای تجارتي را نظیر دولت و مؤسسات دولتی دانسته و عمل ثبت شرکت را در واقع تشریفات خوانده که شخصیت حقوقی وجود یافته‌ای را اعلام می‌داند.

۶) در غالب موارد قانون جدید شرکتهای سهامی کلمات تأسيس و ثبت را مترادف با هم آورده است. مثلاً مواد ۲۰ و ۲۳ در حالیکه «تشکیل» را که در عرف نظیر تأسيس می‌دانیم بمرحله‌ای پیش از ثبت هم اطلاق کرده است (ذیل ماده ۱۷).

داشته است دانست وعدم تصریحی که در ماده ۵۸۳ بخلاف ماده ۵۸۴ می‌بینیم، با توجه
باینکه در مورد هر شرکت تشریفات ثبت و تأسیس آن مفصلاً بیان شده است،
نمی‌توان مفید این معنا دانست که شخصیت حقوقی شرکت بمحض جمع شدن اشخاص
و سرمایه پیش از ثبت شرکت ایجاد می‌شود بلکه بنظر ما شخصیت حقوقی شرکت
از روزیکه صورتجلسات در مرجع ثبت به ثبت می‌رسد بوجود می‌آید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی